

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
Institut od nacionalnog značaja
za Republiku Srbiju

*Institut društvenih nauka
Centar za pravna istraživanja
Advokatska komora Vojvodine*

AKTUELNOSTI MEDICINSKOG PRAVA TEORIJA, PRAKSA I ZAKONODAVSTVO 3

Okrugli sto
Petak 15. april 2022.
10.00 – 17.00 sati

Institut društvenih nauka u Beogradu
Centar za pravna istraživanja
Kraljice Natalije 45 / velika sala, I sprat

Edicija
KNJIGE SAŽETAKA

Urednik
Dr Hajrija Mujović

Programski odbor
Dr Hajrija Mujović
Dr Marta Sjeničić
Dr Marko Milenković

Organizacioni odbor
Dr Mirjana Dokmanović
Dr Sofija Nikolić Popadić
Dr Ranko Sovilj
Dijana Arsenijević

AKTUELNOSTI MEDICINSKOG PRAVA

Teorija, praksa i zakonodavstvo

3

OKRUGLI STO

15. april 2022, Beograd

KNJIGA SAŽETAKA

Advokatska komora Vojvodine
Glasnik AKV
Novi Sad

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
Institut o načinu rada
za Republiku Srbiju

Institut društvenih nauka
Centar za pravna istraživanja
Beograd

SADRŽAJ PREMA TEMAMA

I. AKTUELNOSTI NAKON PANDEMIJE COVID-a 19 SA NAROČITIM OSVRTOM NA OBLAST MENTALNOG ZDRAVLJA	6
II. AKTUELNOSTI – RAZNO.	25

I. AKTUELNOSTI NAKON PANDEMIJE COVID-a 19 SA NAROČITIM OSVRTOM NA OBLAST MENTALNOG ZDRAVLJA

Marta Sjeničić	Mentalno zdravlje u vreme pandemije Covid-a 19 i Svetska zdravstvena organizacija / 7
Mirjana Dokmanović	Upravljanje infodemijom iz perspektive prava na informacije i slobode misli i izražavanja / 9
Hajrija Mujović	Uticaj pandemije na pravnu zaštitu psihiatrijskih pacijenata u hospitalnim uslovima / 12
Igor Milinković	Ostvarivanje zdravstvene zaštite pacijenata koji nisu oboleli od Covid-a 19 u Bosni i Hercegovini / 14
Marina Mijatović	Položaj pacijenata u sistemu zdravstvene zaštite za vreme pandemije Covid-a 19 / 16
Olga Jović Prlainović	Uticaj preventivnih mera tokom pandemije Covid-a 19 na porast nasilja u porodici / 18
Zorica Mršević Svetlana Janković	Nasilje nad starijim ženama u vreme nakon pandemije Covid-a 19 / 19
Ranko Sovilj	Ekonomski posledice pandemije Covid-a 19 na mentalno zdravlje stanovništva / 23

*Marta Sjeničić**

MENTALNO ZDRAVLJE U VREME PANDEMIJE COVID-a 19 I SVETSKA ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA

Pandemija Covid-a 19 je imala značajan uticaj na mentalno zdravlje svetske populacije. Svetska zdravstvena organizacija je takav potencijalni uticaj uvidela već s početka pandemije i identifikovala mentalno zdravlje kao integralni deo odgovora na Covid 19. Procenjuje se da su, i pre pandemije, od svih zdravstvenih problema, problemi mentalnog zdravlja bili najviše zanemareni. Oko milijardu ljudi je imalo mentalne poteškoće, a oko oko 250 miliona ljudi je patilo od zavisnosti od alkohola i droga, dok je prosečan iznos koji se godišnje odvajao za tretiranje ove vrste problema, uzimajući u obzir sve zemlje članice SZO, 2017. godine iznosio 2,5 miliona američkih dolara. Pandemija Covid-a 19 je ostavila negativne posledice na mentalno zdravlje opšte populacije, a naročito specifičnih populacionih grupa. Zdravstveni sistemi širom sveta su se pokazali nespremni da odgovore izazovima sa kojima su se susreli u ovoj oblasti. Od početka pandemije

* Doktor medicinskog prava, naučni savetnik Instituta društvenih nauka, upravnica Centra za pravna istraživanja, marta.sjenicic@gmail.com

SZO je objavljivala preporuke u cilju minimiziranja posledica pandemije na mentalno zdravlje. Preduzeta je i brza procena pružanja usluga u ovoj zdravstvenoj oblasti širom sveta i na osnovu toga sačinjen je izveštaj po kontinentima, što je bio prvi pokušaj merenja uticaja pandemije na usluge mentalnog zdravlja na globalnom nivou. Čini se da je jedna od najvažnijih ali i najobuhvatnija preporuka SZO u ovoj sferi da zdravstvenu krizu – očiglednan nedostatak usluga mentalnog zdravlja i ujedno podizanje nivoa interesovanja za ovaj zdravstveni apsekt – treba iskoristiti da se pokrene reforma sistema mentalnog zdravlja, na primer razvojem usluga u zajednici i podsticanjem deinstitucionalizacije.

Ključne reči: mentalno zdravlje, Svetska zdravstvena organizacija, Covid 19, posledice, usluge u zajednici

*Mirjana Dokmanović**

UPRAVLJANJE INFODEMIJOM IZ PERSPEKTIVE PRAVA NA INFORMACIJE I SLOBODE MISLI I IZRAŽAVANJA

Pojave globalne zaraze izazivaju strah, teskobu, neizvesnost, anksioznost i depresiju i time izuzetno negativno utiču na mentalno zdravlje pojedinaca i zajednice. U nedostatku istinitih i proverenih informacija situacija se pogoršava. Pored toga, lažne informacije o bolesti, prevenciji i načinima lečenja mogu biti opasne po život. Sve ovo se, nažalost, potvrdilo u praksi od proglašenja pandemije Covid-a 19. marta 2020. godine.

Svetska zdravstvena organizacija (SZO) je mesec dana pre proglašenja pandemije proglašila infodemiju koju je definisala kao „prekomernu količinu informacija koja otežava ljudima da donesu pravu odluku o zaštiti svog zdravlja“ (WHO, 2021: vi).

Polazište ovog izlaganja je način upravljanja infodemijom od strane SZO. Glavna alatka je platforma zvana EARS (Early AI-supported Response with Social Listening). Radi se o sredstvu za „slušanje društva“, odnosno pojedinaca i društvenih platformi, primenom veštačke inteligencije, a čija je

* Doktor pravnih nauka, naučna saradnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, mdokmanovic@idn.org.rs

svrha „slušanje pitanja i briga ljudi koja su važna za zdravstvene autoritete kako bi saznali šta brine zajednicu u odgovoru na Covid 19” (WHO). Podaci se prikupljaju dnevno iz onlajn razgovora u javno dostupnim izvorima, uključujući društvene platforme, onlajn forume, onlajn portale, komentare vesti i blogove. Do marta 2022. godine sistem se proširio na „pokrivanje” trideset država i devet jezika sa najavom da se proširuje na ostale zemlje i druge jezike. Teme koje se prate svrstane su u kategorije i trenutno ih ima 41 (npr. vakcine, testiranje, uticaj na mentalno zdravlje, uticaj na privredu, tretmani lečenja, nauka i istraživanja, poreklo virusa i odnos zdravstvenog osoblja prema vakcinama). U zemljama u razvoju u kojima se stanovništvo više informiše putem radija nego interneta, narativi o ovim temama se prikupljaju i analiziraju putem UN Global Pulse i njegove analitičke alatke za radio program zasnovane na veštačkoj inteligenciji koja koristi ključne reči vezane za Covid 19. SZO je najavila da će razvijati ove i druge alatke za upravljanje infodemijom „kao transformativnu promenu u globalnom pristupu zaraznim bolestima, s obzirom da očekuje da će buduće pandemije nastajati češće, širiti se brže i ubijati više ljudi nego Covid 19” (WHO, 2021: 3). SZO je infodemiju proglašila za zvaničnu zdravstvenu temu, a infodemiologiju za novu interdisciplinarnu i transdisciplinarnu nauku.

Predmet izlaganja je navedeni način upravljanja SZO infodemijom iz perspektive prava na informacije i slobode misli i izražavanja. Osnovna pitanja koja se postavljaju u ovoj analizi su sledeća: Da li je primena alatki upravljanja infodemijom u skladu sa međunarodnim pravom zajemčenim slobodom misli i izražavanja? Da li je obezbeđena transparentnost prikupljanja, skladištenja i korišćenja prikupljenih podataka i zaštita podataka

ličnosti? Koji su mehanizmi kontrole sprečavanja zloupotrebe ovih alatki „slušanja” u nelegitimne svrhe? Ko kontroliše kontrolore? Da li će ovaj način upravljanja infodemijom obezbediti veću dostupnost istinitih i naučno zasnovanih informacija građanima? Koja je uloga država članica SZO? Da li postoje mehanizmi da se osigura da privatni interesi partnera SZO u ovom poduhvatu (privatnih kompanija kao što su Facebook, WhatsApp, Google i Twitter, farmaceutskih korporacija i privatnih donatora i fondacija) ne pretegnu u odnosu na javne i opštedoruštvene interese?

Izlaganje će se sastojati od tri dela. U prvom delu će se sumirati postojeća literatura na ovu temu. U drugom delu će se predstaviti nalazi istraživanja, a u trećem delu sagledati ova problematika iz ugla međunarodnog prava ljudskih prava. Zaključuje se da nisu uspostavljeni mehanizmi kontrole i odgovornosti radi obezbeđenja odgovornog upravljanja sistemom za suzbijanje infodemije, zaštite ličnih podataka i neutralisanja uticaja privatnog sektora. Jedini način za neutralisanje infodemije, dezinformacija i lažnih vesti je obezbeđenje istinitih, pravovremenih, potpunih i tačnih informacija iz verodostojnih i proverenih izvora. Način na koji je SZO postavila svoj sistem ne garantuje ostvarenje tog cilja. Naprotiv, nedostaci sistema mogu da dovedu do njegove zloupotrebe, a na štetu ostvarivanja slobode misli i izražavanja i slobode naučnog stvaralaštva. Cilj ovog izlaganja je da doprinese raspravi o ovoj temi i ukaže na značaj prava ljudi na istinite, tačne, potpune, blagovremene i dostupne informacije koje su nužne radi zaštite života, fizičkog i mentalnog zdravlja u uslovima globalne zaraze.

Ključne reči: infodemija, javno informisanje, mentalno zdravlje, pandemija, sloboda misli i izražavanja, Svetska zdravstvena organizacija

*Hajrija Mujović**

**UTICAJ PANDEMIJE NA PRAVNU ZAŠTITU
PSIHJATRIJSKIH PACIJENATA
U HOSPITALNIM USLOVIMA**

U svetlu pandemije kroz koju svet prolazi ispoljili su se različiti problemi u tretmanu pacijenata u ustanovama mentalnog zdravlja (opšte psihijske službe, forenzičke psihijske službe, službe za rehabilitaciju). Teškoće su bile vezane ne samo za osobenost bolesti i ranjivost populacije pacijenata, već i za uslove bolničkog smeštaja. U pojedinim državama potrebu za uslugama i negom pratile su i pritužbe na povrede prava obolelih u tom kontekstu i pribegavanje pravnoj zaštiti. Prigovarano je protokolima bolnica i neblagovremenom sprovođenju mera prevencije, što je dovelo do većeg broja fatalnih ishoda. U primeni propisa upitna je bila korelacija hitnog zakonodavstva vezanog za Covid 19 u odnosu na zdravstvenu normativu u oblasti zaštite mentalnog zdravlja. Promene koje su donekle išle nauštrb prava pacijenata trebalo je preispitati. Sudska praksa za vreme pandemije

* Doktor medicinskog prava, naučna savetnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, hmujovic@idn.org.rs

je manje bila prisutna, pa i povodom rada u službama mentalnog zdravlja. Malo je dostupnih odluka. Pažnju zavređuje sudski slučaj povodom statusa pacijenata u jednoj od psihijatrijskih bolnica u SAD u kome su zdravstvene ustanove na zahtev zastupnika više pacijenata i pravnih aktivista izmenile protokole postupanja prema pacijentima u psihijatrijskim bolnicama, odnosno ustanovama zatvorenog tipa. Posle otklonjenih nepravilnosti tužba je povučena, ali su pouke celog slučaja imale značaj kako za aktuelni trenutak tako i za sadašnji ulazak u period nakon pandemije.

Ključne reči: mentalno zdravlje, medicinsko pravo, pandemija, bolnički uslovi, pravna zaštita

*Igor Milinković**

OSTVARIVANJE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE PACIJENATA KOJI NISU OBOLELI OD COVID-a 19 U BOSNI I HERCEGOVINI

Pravo na zdravlje (zdravstvenu zaštitu) predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava, zaštićenih međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima. Prepostavku ostvarivanja navedenog prava predstavlja odgovarajući pristup zdravstvenim uslugama. Pandemija Covid-a 19 uzrokovala je značajne probleme pri pružanju zdravstvenih usluga, ne samo kada je o tretmanu pacijenata obolelih od Covid-a 19 riječ. Stavljanje akcenta na suzbijanje širenja Covid-a 19 uzrokovalo je, takođe, i brojne probleme pri ostvarivanju zdravstvene zaštite pacijenata koji nisu zaraženi ovim virusom. Ako se manji broj registrovanih pregleda pacijenata nezaraženih Covid-om 19 može tumačiti i subjektivnim razlozima (strahom pacijenata od potencijalne izloženosti virusu u zdravstvenim ustanovama), objektivni faktori imali su nesumnjivo snažniji uticaj. Preusmjeravanje resursa, kadrovskih i materijalnih, prema odjeljenjima na kojima se leče pacijenti oboleli od Covid-a 19, kao i pri-

* Doktor pravnih nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, igor.milinkovic@pf.unibl.org

mjena pravila o poštovanju fizičke distance i karantinu, reflektovali su se na mogućnost adekvatnog pružanja zdravstvenih usluga pacijentima koji nisu zaraženi Covid-om 19. Period nakon proglašenja pandemije Covid-a 19 obilježila je suspenzija tzv. hladnih programa i usvajanje različitih restriktivnih rješenja u pogledu ostvarivanja zdravstvene zaštite pacijenata koji nisu oboleli od Covid-a 19. U radu će se analizirati ostvarivanje zdravstvene zaštite tih pacijenata u Bosni i Hercegovini (njenim entitetima: Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i u Distriktu Brčko), odn. pravne i etičke dileme koje je primjena antiepidemioloških mjera pobudila u pogledu tretmana navedene kategorije pacijenata. Posebna pažnja biće poklonjena ostvarivanju zdravstvene zaštite mentalno oboljelih lica (što se, za vrijeme trajanja pandemije, nametnulo kao naročito osjetljiv problem).

Ključne reči: Covid 19, pandemija, zdravstvena zaštita, pacijenti koji nisu oboleli od Covid-a 19, mentalno oboljela lica

*Marina Mijatović**

**POLOŽAJ PACIJENATA
U SISTEMU ZDRAVSTVENE ZAŠTITE
ZA VREME PANDEMIJE COVID-a 19**

Pandemija izazvana Covid-om 19 je imala veliki uticaj na pristup zdravstvenoj zaštiti i ostvarivanje prava pacijenata. Organizacija zdravstvene zaštite bila je podređena pandemiji zbog čega su pacijenti koji nisu oboleli od Covid-a 19 bili uskraćeni za usluge u zdravstvu. Jedan od problema je bio i nedostatak informacija o radu zdravstvenih ustanova i lekara što je kod pacijenata stvaralo osećaj nesigurnosti i strah po sopstveno zdravlje. Takođe, mehanizmi zaštite nisu se mogli primenjivati na način i u obimu koji je predviđen propisima, te se može zaključiti da je Covid 19 bio uobičajen izgovor za uskraćivanje zaštite. Odluke nadležnih organa o pravima i obavezama u okviru zdravstvenog sistema su doprinele stvaranju konfuzije, kako u njihovoj primeni tako i u tumačenju. Svi pravni mehanizmi su potpuno zanemarani s argumentacijom da je pandemija i da se primenjuju specifične mere koje ograničavaju određena prava. Ipak, ograničavanje prava koja

* Advokat iz Beograda, marina.mijatovic@mimlegal.com

direktno utiču na zaštitu zdravlja i života ne mogu biti uskraćena jer svi građani imaju pravo da dobiju tačnu i preciznu informaciju o merama koje se tiču javnog zdravlja.

Ključne reči: pandemija, Covid 19, javno zdravlje, prava pacijenata

*Olga Jović Prlainović**

UTICAJ PREVENTIVNIH MERA TOKOM PANDEMIJE COVID-a 19 NA PORAST NASILJA U PORODICI

Nasilje u porodici je globalni problem u stalnom porastu, fenomen koji nije ograničen državnim granicama, društvenim uređenjem, kulturološkim, religijskim, rasnim ili drugim vrednostima. Kriza izazvana pandemijom Covid-a 19 je na test stavila administrativne i zdravstvene sisteme sveta. Država je odgovorna za preduzimanje svih neophodnih preventivnih mera u uslovima zaraze, koje su uticale na porast nasilja u porodici tokom vanrednog stanja zbog izostanka primerene reakcije društva.

Ključne reči: Covid 19, javno zdravlje, vanredno stanje, ograničenje ljudskih prava, nasilje u porodici

* Doktor pravnih nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, olga.jovic@pr.ac.rs

*Zorica Mršević**

*Svetlana Janković***

NASILJE NAD STARIJIM ŽENAMA U VREME NAKON PANDEMIJE COVID-a 19

Nasilje nad starijim ženama nastavlja se i vreme nakon pandemije Covid-a 19 u nesmanjenom intenzitetu. Većina žena (77%) u EU zemljama, prema ovogodišnjim osmomartovskim nalazima Eurobarometra, smatra da je pandemija podstakla povećanje fizičkog i psihičkog nasilja nad njima, npr. to smatra devet od deset Portugalki i Grkinja. I kod nas se konstatuje da je pandemija povećala broj slučajeva porodičnog nasilja i da se taj trend povećava. Većina segmenata društva bila je loše pripremljena za nastalu situaciju, posebno kada su u pitanju različite kategorije starijih žena. Vakcinacija je unela optimizam, ali ne donosi odgovore u slučaju starijih žena čije je zdravstveno, socijalno i emocionalno stanje i dalje ugroženo. Starenje svuda u svetu povećava rizik od diskriminacije na osnovu godina, pa se srazmerno

* Doktor pravnih nauka, naučna savetnica u penziji Instituta društvenih nauka u Beogradu, zorica.mrsevic@gmail.com

** Magistar bezbednosti, ekspertkinja za rod i bezbednost, Centar za podsticanje dijaloga i tolerancije, Čačak, svetlana.jankovic.cacak@gmail.com

povećava i rizik od nasilja nad starijima, kao i rizik od ugrožavanja ljudskih prava starijih. Položaj svake marginalizovane grupe žena, pa i starijih žena, redovno je teži u poređenju sa položajem muških pripadnika iste grupe. Razlozi leže u društvenom kontekstu koji je ustaljeno ispunjen opštedruštvenom diskriminacijom žena, unutargrupnom diskriminacijom, kao i faktorima koji uslovjavaju pojavu ženske višestruke diskriminacije (siromaštvo, invaliditet, izloženost nasilju...). Važno je napomenuti npr. i da je gotovo duplo više starijih žena (13 %) nego muškaraca (7 %) koji su siromašni. Neophodno je diferencirano analiziranje pojedinih socijalnih i starosnih kategorija jer žene od šezdeset pet i više godina nisu homogena grupa. Ali uglavnom sve govore o anksioznim stanjima, depresiji, usamljenosti, tuzi i poniženju. Zlostavljanju svih oblika više su izložene one koje imaju niži nivo socijalnih aktivnosti, koje su funkcionalno zavisne, hronično bolesne, starije žene sa invaliditetom, dijagnostikovanom demencijom. Zlostavljanje se dešava u institucijama, u porodici, ili u javnim prostorima.

Domovi za stare.— Uprkos preduzetim merama i dalje se korisnici domova za stare zaražavaju Covid-om 19. Tako je u šabačkom domu za staralicu u januaru od Covid-a 19 preminulo dvoje, a u niškom 22. januara ove godine je prijavljeno devedeset šestoro zaraženih i dvoje preminulih. Niški Gerontološki centar je, inače, jedno od najvećih pojedinačnih žarišta Covid-a 19 u Srbiji od početka pandemije. Za godinu dana u niškom Univerzitetskom kliničkom centru bilo je hospitalizovano oko dvesta korisnika tog centra, umrlo ih je više od pedeset. Pošto je u to vreme otkriveno da u Geronto-loškom centru postoji neprijavljeni zaraženi korisnici, uhapšen je tadašnji

direktor te ustanove. Tačan broj starijih osoba kod kojih je potvrđeno prisustvo virusa nije poznat, s obzirom da su podaci dati zbirno i nisu razvrstani po polu, jer u našem društvu nije ustaljena praksa da se bilo koji problem analitički razmatra sa rodnog stanovišta. Starije žene u domovima bile su izložene dodatnim ograničenjima usled pandemijskih mera zatvaranja, strahovima i nasilju. Nasilno ponašanje u ustanovama uključuje primenu fizičke sile, odsustvo dostojanstva starih (na primer ostavljeni su u neurednoj odeći) i namerno neobezbeđivanje neophodne nege (razvoj dekubitus-a, na primer). Loše postupanje prema stariim osobama može dovesti do njihovih ozbiljnih fizičkih povreda i dugoročnih psiholoških posledica.

Porodica.— Nasilje nad starima je najskrivenija forma nasilja u porodici u mnogim društвима. Starije osobe koje postanu žrtve nasilja neretko su opterećene stidom, osećanjem da su same krive za nasilje, strahom zbog nasilnika, kao i nepoverenjem u odgovarajuće procedure sistema. Nadalje, među emocionalnim preprekama prijavljivanja nasilja nalazi se sindrom naučene bespomoćnosti, osećanje nemoći i želje da se zaštiti porodica „od sramote”, uključujući i nasilnika.

Javni prostori.— U najnepovoljnijem položaju su žene izvan svih klasnih kategorija, npr. sakupljačice sekundarnih sirovina koje žive u neformalnim naseljima, bez elementarne infrastrukture i bez pristupa sistemima zdravstvene i socijalne zaštite. Takođe i beskućnice iz šahtova za daljinsko grejanje i sl. Jedna takva je Stojanka Krnetić (82), baka koja je živela kod prodavnice u centru Bloka 45 na Novom Beogradu. Komšije su pričale da spava na hladnoći i da je tokom noći napadaju obesni mladići koji je tuku.

Baka Stojanka je pretučena preminula 9. decembra u ranim jutarnjim časovima u Kliničko-bolničkom centru Zemun, a njene ubice do momenta pisanja ovog teksta nisu identifikovane.

Ključne reči: nasilje nad starijim ženama, invaliditet, demencija, marginalizovane grupe žena, beskućnice, domovi za stare, zaraza Covid-om 19, porodično nasilje

*Ranko Sovilj**

EKONOMSKE POSLEDICE PANDEMIJE COVID-a 19 NA MENTALNO ZDRAVLJE STANOVNIŠTVA

Ekonomске posledice pandemije Covid-a 19 od posebnog su značaja za nacionalne ekonomije i pojedince, budući da su finansijske poteškoće ključni indikator problema mentalnog zdravlja. Dosadašnja iskustva svedoče nam da su se sve velike ekonomске krize i krahovi finansijskih tržišta odražavali i na mentalno zdravlje stanovništva, a naročito je bio izražen povišen stepen samoubistava. U prilog tome svedoče i nedavne studije sprovedene u SAD koje potvrđuju tezu da su nesigurnost zaposlenja, niži socio-ekonomski status i finansijski gubici izazvani pandemijom Covid-a 19 u direktnoj sprezi sa učestalijom depresijom i anksioznošću, posebno među odrasлом populacijom u SAD.

Polazna osnova predmetnog istraživanja je da nepovoljni ekonomski uslovi mogu uticati na intenzivniji rizik od stresa i pogoršanje mentalnog zdravlja. Evidentno je da je pandemija dovela do povećane ekonomске neizvesnosti, povećanja nezaposlenosti, povećane neizvesnosti prihoda (naročito

* Doktor pravnih nauka, naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, soviljpeca@gmail.com

zaposlenih u sektoru usluga). Konačno, ekonomска recesija koja je dovela do bankrotstva kompanija, smanjenja broja zaposlenih, te povećanja socijalne nejednakosti, doprinela je stvaranju akutnog stresa koji kod osoba koje su pretrpele ekonomске gubitke i te kako može prerasti u hronični, povećavajući time rizik od mentalnih poremećaja.

Javne politike koje imaju za cilj smanjenje ekonomskog stresa (npr. paketi državne pomoći) mogu ublažiti nivo pogoršanja mentalnog zdravlja pojedinaca u ranim fazama pandemije tako što će privremeno smanjiti finansijske gubitke pojedinaca, te ih učiniti manje zabrinutim za svoju ekonomsku situaciju. Međutim, u potonjim fazama pandemije bilo bi neophodno utvrditi kako efikasno koristiti mere socijalne i zdravstvene zaštite za rešavanje kratkoročnih i dugoročnih posledica ekonomске neizvesnosti. U tu svrhu potrebno je sagledati i analizirati fizičko i mentalno zdravljje najugroženijeg dela stanovništva tokom ekonomске recesije i shodno tome pripremiti specijalizovane mere pomoći za eventualne buduće krize.

Ključne reči: Covid 19, ekonomска kriza, ekonomска neizvesnost, mentalno zdravljе

II. AKTUELNOSTI – RAZNO

Tijana Đurđević

Karantin i kućna izolacija kao mere sprečavanja širenja Covid-a 19 / **26**

Sofija Nikolić Popadić

Telemedicina i pandemija Covid-a 19 / **28**

Jelena Simić

Zakon o eugeničkoj zaštiti – kraj ere prinudnih sterilizacija u Japanu / **30**

Marko Milenković

HERA – novi institucionalni okvir za reagovanje na zdravstvene krize u EU / **33**

*Tijana Đurđević**

KARANTIN I KUĆNA IZOLACIJA KAO MERE SPREČAVANJA ŠIRENJA COVID-a 19

Iako se u svakodnevnom govoru pojam *karantin* tokom pandemije Covid-a 19 poistovećivao sa pojmom *kućna izolacija*, Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti različito definiše ove pojmove, odnosno pravi razliku između kućne *izolacije*, *karantina* i *karantina u kućnim uslovima*. Dok je kućna izolacija „protivepidemijska mera izdvajanja, u kućnim uslovima, inficiranih osoba bez simptoma ili sa manifestnom bolešću koja ne zahteva lečenje u bolnici, tokom perioda zaraznosti (...)" karantin i karantin u kućnim uslovima jesu „mere ograničenja aktivnosti“ zdravih osoba koje su bile izložene slučaju zarazne bolesti tokom perioda njegove zaraznosti, sa ciljem da se spriči širenje zarazne bolesti. Dakle, kućna izolacija je mera koja se primenjuje na inficirane, a karantin i karantin u kućnim uslovima na zdrave osobe. Iako ih zakon naziva merama „izdvajanja“ odnosno „ografi-

* Master pravnik, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, durdevict@yahoo.com

čenja aktivnosti”, ove mere u suštini predstavljaju mere lišenja slobode kako inficiranih tako i zdravih osoba. Pravo na slobodu garantovano je Ustavom i Evropskom konvencijom, a isto se prema oba dokumenta može ograničiti da bi se sprečilo širenje zaraznih bolesti, kao što je Covid 19. Međutim, da bi ovo ograničenje bilo opravdano, Evropski sud za ljudska prava je u svojoj praksi definisao uslove u koje spada i ocena da li su ove mere „krajnje sredstvo u cilju sprečavanja širenja bolesti“, odnosno da li je za manje ozbiljne mere utvrđeno da su nedovoljne za zaštitu javnog interesa (*Enhorn protiv Švedske*). Kada se radi o zaraženim osobama nesporno je da kućna izolacija jeste krajnje sredstvo u cilju sprečavanja širenja Covid-a 19. Međutim, ako imamo u vidu postojanje obaveze nošenja maski i držanja socijalne distance, postavlja se pitanje da li je zdrave osobe u cilju sprečavanja širenja bolesti neophodno lišavati slobode.

Ključne reči: karantin, kućna izolacija, Covid 19, lišenje slobode

*Sofija Nikolić Popadić**

TELEMEDICINA I PANDEMIJA COVID-a 19

Mogućnost „lečenja na daljinu,” odnosno pružanja zdravstvenih usluga putem telemedicine je postalo veoma značajno tokom pandemije Covid-a 19. Potreba za smanjenjem fizičkog kontakta je aktuelizovala pitanje primene digitalnih tehnologija u procesu prevencije, dijagnostike i lečenja pacijenata. Telemedicine je, pored upotrebe u pružanju zdravstvenih usluga obolelima od zarazne bolesti izazvane Covid-om 19, veoma značajna i za lečenje pacijenata koji nisu zaraženi Covid-om 19, imajući u vidu da je njima tokom pandemije pristup zdravstvenim uslugama bio veoma otežan. Pandemija i nove okolnosti sa kojima su se društvo i pojedinci suočili uticali su i na mentalno zdravlje stanovništva, a uloga telemedicine se i u ovom domenu pokazala kao veoma značajna.

Uvođenje telemedicine iziskuje pripremljenost država i zdravstvenih sistema kako u pogledu pravne regulative, tako i u pogledu tehničkih mogućnosti, opremljenosti, edukacije zdravstvenih radnika, odnosno korisnika i

* Doktor pravnih nauka, naučna saradnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, snikolic@idn.org.rs

dr., kako bi ovaj složen sistem mogao da funkcioniše i dovede do ostvarenja željenih ciljeva. Tokom pandemije države su se našle u različitim položajima u zavisnosti od nivoa razvijenosti i primene telemedicine u prepandemijskom periodu. Iako je razvoj moderne telemedicine započet u drugoj polovini XX veka, nisu sve države tokom prethodnih godina značajno napredovale u njenoj implementaciji. Istraživanje je posvećeno uvođenju i primeni telemedicine u pojedinim evropskim državama, naročito u kontekstu pandemije Covid-a 19. Posebna pažnja je posvećena uvođenju telemedicine u Srbiji, imajući u vidu da se šira primena ovakavog pristupa u pružanju zdravstvenih usluga u našoj državi očekuje u narednim godinama.

Ključne reči: telemedicina, digitalizacija, zdravstvena zaštita, pandemija Covid-a 19

*Jelena Simić**

ZAKON O EUGENIČKOJ ZAŠTITI – KRAJERE PRINUDNIH STERILIZACIJA U JAPANU

U Japanu je tokom skoro cele druge polovine XX veka bio na snazi zakon koji je omogućavao abortus i sterilizaciju osoba za koje se veruje da pate od genetski prenosivih bolesti – i to bez njihovog pristanka. Zakon o eugeničkoj zaštiti koji je bio na snazi od 1948. do 1996. godine propisivao je da se sterilizacija ili abortus sprovodi nad osobama sa urođenim fizičkim bolestima i invaliditetom, u principu uz njihovu saglasnost, a nad mentalno zaostalima i duševno obolelima bez njihovog pristanka, i davao je lekarima pravo da – kada ocene da je to u javnom interesu – sami podnesu odgovarajućem zdravstvenom komitetu zahtev za sterilizaciju bez saglasnosti samog pacijenta. Glavno opravdanje za taj diskriminatorički zakon bilo je da te kategorije stanovništva neće biti sposobne da se staraju o svom potomstvu. Više od 16.500 žena i muškaraca sterilisano je u Japanu protiv svoje volje.

* Doktor pravnih nauka, vanredna profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu, jelena.simic@pravnifakultet.rs

Septembra 1997. godine sedamnaest organizacija civilnog društva, koje su predstavljale žene i osobe sa invaliditetom, tražilo je od ministra zdravlja i socijalne zaštite Japana izvinjenje, obeštećenje i istragu, ali je Ministarstvo to odbilo sa izgovorom da su ove sterilizacije legalne. Konačno, Viši sud u Osaki prihvatio je kolektivnu žalbu tri podnosioca tužbe s invaliditetom koji su od japanske države zahtevali da im isplati odštetu, jer su u ranoj mladosti bili sterilisani protivno svojoj volji, po Zakonu o eugeničkoj zaštiti, čiji je cilj bio da iz japanske populacije eliminiše gene koji prouzrokuju urođene bolesti i deformacije. Okružni sud u Tokiju je prethodno, juna 2020. godine, doneo presudu da je prinudna operacija narušila slobodu izbora tužilaca da li će imati dete ili ne, ali je odbio zahtev za naknadu štete, rekavši da je rok zastarelosti istekao. Međutim, odlukom Višeg suda u Osaki podnosiocima tužbe protiv države dodeljena je odšteta, s obrazloženjem da zbog društvene atmosfere i fizičkih problema koje imaju nisu imali pristup potrebnim informacijama i pravnom sistemu, zbog čega je u njihovom slučaju bilo nepravedno primeniti pravilo o zastarevanju. Autorka će u ovom radu analizirati odredbe Zakona o eugeničkoj zaštiti i uporediti ih sa sličnim zakonima koji su bili na snazi u Nemačkoj i Švedskoj. Takođe, biće analizirani razlozi dosuđene naknade štete podnosiocima tužbi uprkos isteku roka zastarelosti. Autorka će zaključiti da ova odluka Višeg suda u Osaki jeste istorijska s obzirom da su u nekoliko sudskeh procesa u vezi sa prisilnom sterilizacijom odbijeni zahtevi za odštetu podnosiča tužbi zbog zastarevanja, te da je prvi put da je nekoj od više hiljada žrtava ovog diskriminatornog

zakona dodeljena naknada. Tek na ovaj način, satisfakcijom žrtve, možemo reći da se konačno završila era prinudnih sterilizacija u Japanu.

Ključne reči: intelektualni ili mentalni invaliditet, Japan, eugenika, obeštećenje, sterilizacija

*Marko Milenković**

HERA – NOVI INSTITUCIONALNI OKVIR ZA REAGOVANJE NA ZDRAVSTVENE KRIZE U EU

Kriza izazvana pandemijom Covid-a 19 predstavlja najveći izazov sa kojim se Evropska unija suočila od svog osnivanja i u velikoj meri je stavila na test funkcionalanje EU kao supranacionalne tvorevine. Uz postojanje samo koordinativnih nadležnosti EU u domenu javnog zdravlja i uz relativno ograničene mogućnosti za reagovanje na prekogranične pretnje zdravlju u okviru postojećeg pravnog okvira, ukazala se potreba za kreiranje novih struktura za reagovanje. Novi legislativni i organizacioni okvir, predstavljen već u novemburu 2020. godine i nazvan „EU zdravstvena unija“ (EU Health Union) prema ideji Evropske komisije, treba da ojača pripremljenost, pojača nadzor, poboljša izveštavanje kao i mogućnosti proglašenja vanredne situacije u EU. Pored proširenja mandata dve postojeće decentralizovane agencije EU – Evropskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti i Evropske agencije za lekove – pre svega u oblasti koordinacije mera pripremljenosti i odgovora

* Doktor pravnih nauka, viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, mmilenkovic@idn.org.rs

na javno-zdravstvene opasnosti, u okviru odgovora na krizu nastala je i ideja o osnivanju novog institucionalnog mehanizma u svrhu odgovora na buduće zdravstvene pretnje. Iako nije došlo do osnivanja nove agencije EU, što je bila jedna od ideja, Evropska komisija je u septembru 2021. pribegla osnivanju Health Emergency Preparedness and Response Authority – (Uprava za zdravstvenu pripravnost i reagovanje u vanrednim situacijama) kao službe u okviru Komisije. Nova institucionalna struktura privlači pažnju teorije zato što po svojoj strukturi i aktivnostima odgovara agencijskom obliku organizovanja delatnosti u EU ali i zbog svog imena – authority (vlast) koja je po pravilu rezervisana za decentralizovane agencije EU. Organizacionu strukturu HERA čine šef HERA u rangu generalnog direktora (kao funkcije u okviru Evropske komisije); Koordinacioni komitet; Odbor HERA i Savetodavni forum HERA. Nova organizacija radi na poboljšanju spremnosti i odgovora na ozbiljne prekogranične pretnje u domenu medicinskih protivmera, a posebno jačanju koordinacije zdravstvene bezbednosti unutar Unije tokom perioda pripravnosti i reagovanja na krizu. Dodatno, nova organizacija ima misiju okupljanja država članica, industrije i relevantnih aktera u zajedničkim aktivnostima u domenu svog delovanja. Način na koji je organizacija formirana kao i njen položaj otvaraju dileme a pre svega da li će vremenom prerasti u novu agenciju EU i u kojoj meri će biti u mogućnosti da doprinese odgovoru na buduće veće javnozdravstvene pretnje.

Ključne reči: Covid 19, Evropska unija, agencije, nadležnosti EU, HERA

AKTUELNOSTI MEDICINSKOG PRAVA

Teorija, praksa i zakonodavstvo

3

OKRUGLI STO

15. april 2022, Beograd

Knjiga sažetaka

Advokatska komora Vojvodine

Glasnik AKV

Novi Sad

Institut društvenih nauka

Centar za pravna istraživanja

Beograd

Za izdavače

Dr Aleksandar Todorović

Dr Goran Bašić

Tehnički urednik i korektor

Jelica Nedić

Dizajn korica

Ognjen Odobašić

Kompjuterski slog

Tatjana Božić

Štampa

OFFSET PRINT, Novi Sad

2022.

ISBN-978-86-910679-6-0

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

349:61(497.11)(048.3)

ОКРУГЛИ сто Актуелности медицинског права (3 ; 2022 ; Београд)

Књига сажетака / Трећи округли сто Актуелности медицинског права : теорија, пракса и законодавство, 15. април 2022, Београд. - Београд : Институт друштвених наука, Центар за правна истраживања ; Нови Сад : Адвокатска комора Војводине, 2022 (Нови Сад : Offset print). - 36,34 str. ; 17 cm. - (Едиција Књиге сажетака)

ISBN 978-86-910679-6-0

a) Медицинско право -- Србија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 63585801